

EGY FELADATLAPOS TÖRTÉNELEMÓRA

DR. ANNÁSI FERENC

(Közlésre érkezett: 1969. december 4.)*

Tanáraink egyre gyakrabban érdeklődnek az újabb, hatékonyabb módszerek (módszeres eljárások) iránt. Igénylik a programozott oktatásra vonatkozó útmutatást, ötletet, de leginkább a követésre méltó gyakorlati példát. Csoportos foglalkoztatásra óratervezeteket készítenek, feladatlapos megoldásokkal kísérleteznek.

Óralátogatásaink során egyre több feladatlappal találkozunk. Ezeknek a feladatlapoknak azonban az általános jellemzője az, hogy azok a tanulóktól (a feladatlapokon szereplő fogalmak, történelmi események, tények, évszámok stb.) megadott szempontok szerinti válogatását, csoportosítását, rendezését, összefüggések keresését igénylik. Az ilyen jellegű feladatok oktatói-nevelési és képzési értéke vitathatatlan, hiszen az osztály összes tanulóját gondolkodásra serkentik, önálló állásfoglalásra készítetik, passzív befogadás helyett önállóságra ösztönzik.

Ezeket a törekvéseket pártoljuk és helyeseljük. Szükséges lenne azonban egy lépéssel előbbre lépni. Arra kellene törekedni, hogy tanulóink öntevékenysége ne csak óráink egyes részeinél érvényesüljön, hanem a tanulók aktivitása egész óra alatt meghatározó szerepet kapjon. Azok a valóban jó feladatlapok, melyek a megtanítandó anyagot a lehető legteljesebben felölelik. Továbbá, amelyek tükrözik az oktatás egész folyamatát, tehát tényeket nyújtanak — igénylik azok elemzését (gondolkodási műveletek végzését) — és elvezetnek a legfontosabb általánosításokhoz.

Az alábbiakban példaként és gondolatébresztőül egy ilyen igénnyel elkészített feladatlapos óratervezetet ismertetünk.

Tanítási egység: Az 1437. évi magyar—román parasztfelkelés

Osztály: VI.

Óratípus: vegyes (feladatlapos változat).

Oktatási, nevelési és képzési célkitűzés:

Tanítsuk meg, hogy az 1437. évi erdélyi parasztfelkelés a feudális egyházi és világi kizsákmányolás ellen irányuló antifeudális és antiklerikális küzdelem volt.

* Közlésre javasolta: dr. Nagy József igazgató-helyettes, tanszékvezető
Lektorálta: dr. Veress Judit kandidátus, Országos Pedagógiai Intézet

Mélyítsük tovább az osztályharc fogalmát és jelentőségét.

Mutassunk rá: az elnyomás és kizsákmányolás ellen küzdő parasztek hősiességére, becsületességére és az uralkodó osztály álnokságára, hitszegésére, továbbá arra, hogy az a felkelés a magyar és román parasztek közös mozgalma volt.

Fejlesszük a tanulók lényegkiemelő, gondolkodó és önálló ismeretszerző képességét.

Az óra leírása

I.. Kapcsolatteremtés, a tanulók előkészítése az új anyag befogadására. (Idő: 10 perc)

Tanultunk már arról, hogy a korai feudalizmus időszakában (V—XI. században) szükségleti, önellátó gazdálkodás folyt. Mi ennek a termelésnek a lényege? (A jobbágy csak annyit termelt, amennyire földesurának és saját magának szüksége volt.)

Később, ahogy a mezőgazdaság és a kézműipar fejlődött, a virágzó feudalizmus korában (XI—XV. században) Nyugat-Európában az önellátó gazdálkodást fokozatosan felváltotta a piacra való termelés. Hogyan neveztük az eladás céljára történő termelést? (Árutermelesnek.) És azt a gazdálkodást, ami az önellátó gazdálkodást felváltotta? (Pénzgazdálkodásnak.) (A középkori árutermeles fejlődése c. anyag felelevenítése. Tankönyv, 44—47. oldal.)

Tudjuk, hogy népünk pár száz évvel később lépett a feudalizmus útjára. Mikor kezd nálunk kibontakozni a pénzgazdálkodás? (Az 1200-as években, II. András uralkodása idején.) (A királyi hatalom gyengülése c. anyag ide vonatkozó részének ismétlése, tankönyv 65—66. oldal.)

A későbbiek folyamán a pénzgazdálkodás hazánkban is széles körben elterjedt, uralkodóvá vált. Ez súlyosabbá tette a dolgozó nép helyzetét. Miért vált a pénzgazdálkodás következtében súlyosabbá a parasztság helyzete? (Könnyebb a szolgáltatást terményben teljesíteni, mint azt piacra vinni, ott változó áron eladni, és az előre kiszabott pénzösszeget készpénzben fizetni a királynak, földesúrnak és az egyháznak. A természeti gazdálkodás idején a kizsákmányolásnak határt szabott „a földesúr gyomrának befogadóképessége”. Nem kért több terményt, mint amennyire szüksége volt, mert a töblettel nem tudott mit kezdeni. Most azonban, hogy a pénzért „mindent” lehetett kapni, arra törekedett, hogy minél több pénzt sajtoljon ki a jobbágyoktól.) Látjuk, hogy a haladás a dolgozó népnek nem mindig hozott jobb életet. Pedig ez lett volna természetes! Ilyen körülmények között megnőtt a parasztság gyűlölete az őket kizsákmányoló egyházi és világi urakkal szemben. Ebben a gyűlölködő légkörben nem csodálkozhatunk azon, hogy termékeny talajra hullottak azok a tanítások, amelyek az egyházi és világi urak ellen, a feudális rend és az azt támogató egyház ellen irányultak. Már tanultunk arról a mozgalomról, amely a szomszéd országban véres háborúhoz vezetett. Mi volt ennek a mozgalomnak a neve és hol zajlott az le? (Az osztályharc élesedése Európában a

XIV—XV. században c. anyag a huszitákkal foglalkozó részének felelevenítése. Tankönyv 50—53. oldal.) A huszitizmus terjedésének megakadályozására hozott megtorló intézkedések pedig még csak tovább fokozták Erdélyben a parasztság szenvedését. Nem is csodálkozhatunk azon, hogy a nyomor és szenvedések a végső eszköz a fegyveres harc felvételére kényszerítette az ott lakó magyar és román parasztságot. A mai órán erről a parasztfelkelésről fogunk tanulni. Írjuk fel óránk címét!

Az 1437-i évi magyar—román parasztfelkelés

II. Az új anyag megtanítása (idő: 25'; A) rész 18', B) rész 7')

A) Ezek után már felelni tudunk első kérdésünkre. Mi idézte elő a parasztság helyzetének súlyosbodását? Milyen következményekkel jár a parasztságra a pénzgazdálkodás uralkodóvá válása? (Fokozódott a kizsákmányolás.) Írjuk fel!

A felkelés oka: a kizsákmányolás súlyosbodása.

A feladatlapok kiosztása. Nagyon figyelmesen olvassátok el a lapon közölt szöveget és utána feleljetek a szöveg alatti kérdésekre! (A kérdésekre vonatkozó válaszokat a szöveg megfelelő részeinél ceruzával megjelölhetitek.)

Feladatlap

A Bábolna-hegy oldalában százával hevert a lódög. De nem sokkal volt kevesebb azoknak a halottaknak a száma sem, akik eleven korokban büszke nemesként vetették meg az inséges parasztot, s akik nemrégiben még elbiggyesztették a szájukat az alparéti gyülekezés hírére. Ilyeneket mondtak: — Csak hadd gyűljön a bűdös parasztja, majd ellátjuk a baját!

A Bábolna-hegy lejtőin azonban nem úgy dőlt el a csata, ahogy Csákiék gondolták. A nemesség megszaladt, vagy ott hagyta a fogát, és Lépes Györgynek, a kemény öklű, kemény szívű püspöknek, akár tetszett neki, akár nem, le kellett ülnie a talpasok konok vezérével a tárgyalóasztalhoz. Ott ült a fukar, sok pénzü püspök mellett Csáki vajda, a vesztes vezér, s még ketten-hárman a fogukat csikorgató és lúdbőrző nemesek közül, s ott ült az asztal másik végén Budai Nagy Antal, a parasztok győzedelmes vezére, a maga sötét szemű, elszánt, sovány cimboráival. Budai Nagy Antal végignézett az urakon, de nem szólott. A püspökön pihent meg a szeme. Most látta először. Mindig ilyennek képzelte: kövérnek, hideg tekintetűnek, összeszorított szájúnak. A püspök úgy tett, mintha nem venné észre a homlokán végigsúroló kemény pillantást. A csend kezdett terhessé válni.

Akkor Lépes György egy kissé megemelte összefont, vaskos tenyereit, és ütkadt torokkal megszólalt.

— Sajnálatos, fölöttébb sajnálatos, ami történt, s bizonyára nem tetsző az Úristennek sem . . .

Az utolsó szavaknál kényszeredetten elmosolyodott, és ez a mosoly egyszerűen kihozta a sodrából Antal vezért. Úgy tervezte ugyanis, hogy

végighallgatja a parasztnyúzó főpapot, de most nem állta meg szó nélkül. Akaratlanul is odacsapott öklével a tölgyfaasztalra. A vizes kanna megloccsant, a fakupák táncoltak egy sort.

— Nem tetsző az Úristennek? Így gondolja, püspök uram? Hát az talán tetsző volt a püspök uram istenének, amikor a Zsigmond király haszontalan pénzét rátukmálták a szegényparasztra, de a paraszt hiába fizetett volna ezzel tizedet, nem fogadták el püspök uramék?

Lépes György ellenkezve csóválta a fejét, talán mondani is akart valamit, de Budai Nagy Antal még nem fejezte be mondókáját. Most Csákira vetette lángoló szemét.

— S az talán tetsző volt a Csáki uram istenének, hogy Lépes György uram az idén, amikor már tisztességes pénzt veret a király, se szó, se beszéd, egyszerre visszafelé három esztendőre akarja bevasalni az elmaradt tizedet? És miből, Csáki uram? A bőrünkéből? A húsunkból?

Csáki László zavartan ümmögött, de szóhoz ő sem jutott.

Antal vezér most a nemesekhez fordult. Megmarkolta a kupát, hogy vesztegesse valamire gyülemlő indulatát, erejét.

— És ez talán tetszik az urak istenének, hogy püspök urunk bezáratta a templomainkat: ha nem fizet a paraszt adót a papjának, ne is szólhasson az istenével! Ez tetszett? Vagy az tetszett inkább, hogy halottainkat beszentelés nélkül, az árokban vagy a mezőn kapartuk be, mint a döglött kutyát? Mert hát a püspök úrnak három évről és egyszerre, és az új pénzből kellett csak a tized!

A nemesek a nyakuk közé húzták a fejüket, úgy pislogtak Lépes György felé. Nagy bajba rántotta őket ez a kapzsi ember!

Budai Nagy Antal megint ütött egyet a tölgyfalapra és megemelte kemény hangját.

— Vagy az tetszett a püspök uram és a nemes urak istenének, hogy a szegény jobbágy még el sem költözködhetett, ha az egyik helyen már nem bírta a poklot, és enyhébb parázsú pokolba kívánczolt? Pedig erre másfél száz esztendővel ezelőtt az országgyűlés hozott törvényt! De az uraknak a maguk hozta törvény is semmi, kapcarongy!

A püspök most szólni próbált.

— A jobbágyság költözködési jogáról...

De Budai Nagy Antal talán meg sem hallotta. A maga híveire vetette a szemét, úgy dörgött tovább.

— És miféle istennek tetsző az, a keserves mindenségít, hogy a mi becsületes, jó szándékú követeinket, akiket elküldöttünk az urak táborába, szép szóval egyezkedni, hogy azokat az urak lófarkára kötik, kerékbe-törlik, karóba húzzák?

A parasztvezérnek a kiálló pofacsontján megfeszült és izzott a sárgás bőr, amikor süvítve ismételte.

— Miféle istennek tetszik ez, nemes uraim?

Majd köszörült egyet a torkán, aztán csöndesebben mondta.

— Szóljanak az urak!

A püspök vette át a szót. Halkan beszélt és nagyon olajosan csúszó mondatokban. Hogyhát mélységesen fájlalja, hogy szándékát félreértet-

ték. És hogy nincs hőbb kívánsága, mint az egyetértést minél előbb helyreállítani. S hogyha az egyházi tized dolgában nem tudnának jóra jönni, akkor hát döntsön a király, ő behunyt szemmel elfogadja az ítéletét.

A parasztok nem bánták: döntsön a király! Az ő igazuk olyan világos, mint a nap az égen!

A püspök folytatta. Hogy azt mondja, ő a maga részéről igazán híve a szabad költözködésnek. S ha a nemesek itt-ott megfélemedtek a törvénytől, és erőszakkal is visszatartották a költözködni kívánókat, hát azért sem őt, sem a nemesek összességét jó lélekkel felelőssé tenni nem lehet. De ha ezután ragadtatná magát valamely nemes ilyen jogtalanságra, súlyos büntetés járjon...

A vajda elhúzta a száját, mint akinek ehhez már nem nagyon fűlik a foga; de azért hallgatott.

— Írást akarunk róla, hogy a törvénszegő nemesurat ne védhesse meg a többi nemes. Mert jól tudjuk, hogy egyik holló nem vájja ki a másiknak a szemét, de a szegény parasztét mindenki szívesen kívájná.

A püspök most szelíd volt és engedékeny. Meglesz az írás, hogyne lenne meg! Nemes uraimék kényelmetlenül fészkelődtek. Az egyik harcos a vezérhez fordulva még hozzátette:

— Arra is gondoljunk, amit Alparéten beszéltünk a tanácsban. Minden esztendőben minden falu parasztsága küldje el gyűlésbe a maga emberét, hogy meghányjuk-vessük a szegény nép dolgát, s egymásnak is, meg a nemes uraknak is elmondhassuk, ami a szívünket nyomja. Ezt se felejtjük...

Püspök uram áment mondott erre is. Csáki uram összenézett a nemesekkel, de szólni nem szólt egyikük sem.

Így ment ez tovább. Lépes György mindent belátott, mindenben igazságos volt, mindenre adta áldását. Mikor a javán túl voltak, a harcosok egyike bizalmatlanul felmordult.

— Jöjjön elő a diák! Tegye írásba sorra mindet!

Lépes György szeretettel hajtotta meg a fejét.

Az egyezmény főbb pontjai a következők voltak:

„...Hogy a jövőben közöttük ellentétek, cívódások, összeütközések és veszedelmek ne támadjanak —, a jövőben ily bajok elhárítása céljából elhatározták és elrendelték: hogy a püspöki tized fizetésére minden húsz kepe (1 kepéből kb. 1 q szemet csépeltek ki) után egy forintot tartoznak fizetni. Gyümölcsből, gabonából, szőlőből kilencedet szedni se főúr, se nemes, se nagyságos úr, se bármely ember ne merészkedjék, se saját jobbjaitól, se mások földjén lakóktól, avagy vincellérektől...

Miután pedig az ország lakosainak minden kegyetlen sanyargatása és elnyomása abból ered, hogy azokat, akik máshová akartak költözni, még kifosztva sem engedték távozni —, ezért elrendelték, hogy az igaz földvám letétele és tartozásaik megfizetése után tehetségük legyen szabadon és bizton elköltözniük oda, ahová inkább kívánkoznak...

Elrendelték azt is, hogy a jövőben időnként, évenként, az Úr mennybemenetelének ünnepe előtt minden faluból, birtokról, mezővárosról két bölcs eszű és bizalomra méltó vén gyűljék össze a mondott

Bábolna hegyén, az említett kapitányokkal vagy helyettük másokkal, vagy idővel helyükre más választandókkal, és ott ezek a kapitányok vagy egyikük kérdezze meg és firtassa ezektől a vénektől: uraik közül melyik tartja meg őket szabadságaikban és melyik nem; és ha valamely nemes az előbb mondott rendelkezéseket megsértené, s úgy találnák, hogy azok ellenére cselekszik, tekintsék azt esküszegőnek, s a többi nemesek tartózkodjanak, óvakodjanak attól, hogy megvédelmezzék. Továbbá elrendelték a földesúri adóra, az ajándékokra és robotra nézve, hogy minden jobbágy cenzusképpen évenként, Szent István napján, a forgalomban levő tíz dénárt fizesse és ne többet... Robotban pedig egy nap aratást vagy kaszálást szolgáltatnak, megjavítják a malom gátjait, és szokás szerint megfelelő állapotban tartják...

E dolog emlékezetére és örök nyomatéku kiadtuk jelen kiváltságlevelünket, s ráüggesztettük pecsétünket.

Kelt az Úr 1437. évében, Sárlos Boldogasszony napját követő szombaton.”

Az ákombákomos pergamenre mind odatették a kezük jegyét. Csak a püspök kanyarintotta oda nagy komolyan, lassan és méltósággal az egész nevét, cifrán, latinosan...

A parasztok vezetői szedelőzködtek és elvonultak. A püspök ott maradt a nemesekkel. Az ólomkarikás ablakokon az alkonyati setéség kezdett befáradni. A diák meggyújtotta a gyertyát.

Csak most néztek egymás szemébe. Csáki, a vajda megcsóválta a fejét.

— Szentatyám nagyonis eleresztette a parasztját! Hisz már a markukban tartanak bennünket!

Lépes György szélesen, élvetegen, ravaszul elmosolyodott.

— Csáki uram ne tüzeljen! Mit tehattünk volna egyebet? Előrehajolt s magához intette a nemeseket. Összedugták a fejüket.

— Időt kell nyerni! — mondta halkán és erélyesen a püspök.

— Időt kell nyerni.

— De az írás! — háborgott az egyik nemes.

A püspök csitítólag tette vállára a kezét.

Az írás? Akkor hasítjuk ketté, amikor elég erősek leszünk hozzá.

És harsányan, váratlanul felkacagott.

Felelj az alábbi kérdésekre:

1. Melyek voltak a fegyveres felkelés kibontakozásának közvetlen előzményei?
2. Hogyan folyt le a felkelés?
3. Mit tartalmazott az első kolozsmonostori egyezmény?

Miután a tanulók a feladatlapot áttanulmányozták, sorra vesszük a kérdéseket, azok közös megbeszélése után a lényegét táblai vázlatban rögzítjük.

1. Melyek voltak a fegyveres felkelés kirobbanásának közvetlen okai? Milyen sérelmei voltak a parasztságnak? (Zsigmond király rossz

pénzt veretett, de azt a püspök nem fogadta el a parasztoktól, amikor azonban jó pénzt hoztak forgalomba, 3 évre visszamenően követelte az egyházi tized behajtását. Amikor pedig ezt a parasztok teljesíteni nem tudták, a püspök megtorlást alkalmazott. — Erőszakosan visszatartották a költözködni kívánó parasztokat.)

Az itt elmondottakhoz még azt a képtelenséget is meg kell említeni, hogy Lépes György erdélyi püspök még a nem katolikus, a román parasztoakra is kivetette az egyházi tizedet. Sőt még az egytelkes kisnemeseket is tized fizetésére akarta kényszeríteni. Akik ezért szintén a felkelőkhöz csatlakoztak. Mi volt tehát a fegyveres felkelés kirobbanásának közvetlen oka? (Az egyházi kizsákmányolás fokozódása.) Most már azt is tudjuk, hogy miért Erdélyben tört ki a felkelés. Írjuk fel a táblára!

Közvetlen kirobbantó ok: az egyházi kizsákmányolás fokozódása.
(Lépes György)

Feleljünk a második kérdésre!

2. Hogyan folyt le a felkelés? — Mi mutatja a parasztok jó szándékát, hogyan akarták elkerülni a véres harcot? (Egyezkedés céljából követeket küldtek a vajda táborába.) Mi volt a vajda válasza? (Lefejeztette a parasztok követeit.) Hol folyt le az első ütközet? (Bábolna-hegy lejtőjén.) — Mi volt az első harc eredménye? Mire kényszerültek a büszke nemesek? — Milyen embernek ismertük meg Budai Nagy Antait és társait? — Milyenek Lépes György püspököt és Csáki László erdélyi vajdát? — (Szemléltetjük a tankönyv vonatkozó képét; megállapítván a nemesi és paraszti sereg öltözetét, fegyverzetét.)

3. Milyen eredménnyel zárult az első kolozsmonostori egyezmény? (Pontosan megállapították az egyházi tized, a földesúri szolgáltatás mértékét, eltörölték a kilencedet, biztosították a szabad költözködést, sőt még az egyezés betartását is ellenőrizhették az évenként összeülő nemes és paraszti képviselők.) Írjuk fel a leglényegesebb megállapításainkat!

Első összeütközés: Bábolna

A parasztok győznek.

Kolozsmonostori egyezmény

(kilenced eltörlése, szabad költözködés, évenkénti ellenőrzés.)

B) Vajon betartották-e az urak a parasztokkal kötött egyezséget? Mit mondott a püspök az aggodalmaskodó nemeseknek? (Időt kell nyerni! Az írást akkor hasítjuk ketté, amikor elég erősek leszünk hozzá!)

Így is történt. A magyar, székely, és szász előkelők szövetségre léptek a parasztok ellen. A hírre Budai Nagy Antal villámgyorsan összeszedte szétszéledt seregét. Bár a kisnemesek már elpártoltak, Apátinál mégis másodszer is győzedelmeskedtek a nemeseken. Utána új egyezményt kötöttek, de az már kevesebb eredményt tartalmazott. Például a szerződés évenkénti ellenőrzése már nem szerepelt az egyezményben.

Mi lett ennek a második egyezménynek a sorsa? — A szövetkezett

urak ezt sem tartották be. Megtámadták a megfogyatkozott parasztsereget, és Kolozsvár mellett döntő vereséget mértek a felkelőkre. A vezér, Budai Nagy Antal elesett a csatában. Holttestét a bosszúálló nemesek feldarabolták. A vezér nélkül maradt meggyengült sereg még tovább harcolt. Végül is győzött a nemesi túlerő. Az elfogott alvezéreket a győzelemittas, bosszúálló nemesség karóba húzatta, a fogságba esettek közül többnek kiszúrták a szemét, „nagy részüknek lemetélték orrát, fülét, ajkát, némelyeket kezük levágásával büntettek, hogy rút sebhelyeikkel szerte hirdessék, minő aljas gonoszságot követtek el”, (Bonfini krónikája szerint.)

Részösszefoglalás

Mi történt az első kolozsmonostori egyezmény után? — Hogyan erősítette meg sorait a nemesség? — Kiknek a kiválása miatt gyengült a paraszti sereg? — Hol zajlott le a második összetűzés? — Milyen eredménnyel zárult?

Vázlatként felírjuk!

Második összeütközés: Apáti magyar—román parasztek

magyar, székely és szász előkelők szövetsége.

A parasztek győznek

Új egyezmény: enyhébb feltételek.

Hol volt az utolsó véres küzdelem? — Mi lett a vége?

Vázlat:

Harmadik összeütközés Kolozsvár mellett.

A parasztság vereséget szenvedett.

III. Óravégi összefoglalás: (idő 8 perc)

Láttuk milyen okok vezettek Erdélyben a parasztfelkeléshez. Megismertük hazánk első parasztfelkelésének történetét: a magyar és román parasztság becsületes, hősi helytállását és az urak álnokságát, hitzegését.

Jellegére nézve minek nevezhetjük ezt a küzdelmet? — Kik ellen irányult a parasztság harca? — Kik álltak az egyik és kik a másik oldalon? (Elnyomottak, elnyomók.) — Minek nevezzük azt a harcot, amit az elnyomók vívnak elnyomók ellen? (Osztályharcnak.) Megállapíthatjuk: az 1437-i évi parasztfelkelés osztályharc volt, ami a feudalizmust és a nemesség uralmát támogató egyház képviselői ellen irányult.

Láttuk továbbá azt is, hogy a magyar jobbágyokkal együtt ott harcoltak a román jobbágyok is. Volt-e ellentét e két nép között? (Nem volt. Sőt...)

Végezetül még egy kérdést kell tisztázni. Láttuk: a magyar és román parasztek hősi küzdelemben, de végül mégis alulmaradtak. Vajon — vereségük ellenére — volt-e értelme áldozatos harcuknak? — Hány alkalommal győztek a paraszti seregek a felkelés során? — Tehát bebizonyo-

sodott, hogy az uralkodó osztályt — ha csak ideiglenesen is — a harcmezőn is le lehet győzni.

Ez egyrészt növelte az elnyomottak önbizalmát, másrészt figyelmeztetésül is szolgált: nem lehet a kizsákmányolást mértéken felül fokozni. Jegyezzük meg jól: minden osztályharc — még ha vereséggel is végződik az — a haladást szolgálja. Csak az osztályharc vezet el végső soron az elnyomottak felszabadításához, a kizsákmányolás megszüntetéséhez.

Házi feladat. Értékelés. (Idő: 2 perc.)

Az óratervezet rövid indokolása

Óránk első részében — miként láttuk — az új anyaggal összefüggő, annak jobb megértését szolgáló *régebbi ismereteket* elevenítettünk fel. Így érzékeltettük a fejlődést, a történelmi jelenségeket saját belső összefüggéseibe ágyaztuk. Megbeszélő módszert alkalmazva, a tanulókkal közösen jutottunk el óránk első lényeges megállapításához: az 1437. évi parasztfelkelés általános oka, a kizsákmányolás súlyosbodása volt.

Feladatlapunk olyan indukciós anyagot tartalmazott, amely egyrészt *szemléletes* képet nyújtott a paraszti sérelmekről, a harcról, a kolozsmonostori tárgyalás lefolyásáról, másrészt a megkötött szerződés főbb pontjairól. Tanulóink a feladatlap szövegének gondos elolvasása után már könnyen válaszoltak az új anyag lényegére utaló kérdésekre. (Kérdéseink különben megegyeztek a tankönyv kérdéseivel.) Legfontosabb megállapításainkat táblai vázlatban rögzítettük.

Ezután rövid vázlatos áttekintést adtunk a felkelés további sorsáról és bukásáról. Lényeges megállapításainkat ugyancsak táblai vázlatban rögzítettük.

Óránk végén — a szükséges ismeretek birtokában — megbeszélő módszer alkalmazásával *magasabb szintű általánosításokat* végeztünk. A tanulókkal közösen ítéleteket mondtunk, értékeltünk, következtetéseket fogalmaztunk meg.

Egységünk megtanítása során *gazdag érzelmi és értelmi élmények* nyújtásával gondosan ügyeltünk arra, hogy az anyagban rejlő nevelési (világnézeti, erkölcsi stb.) lehetőségek jól érvényesüljenek.

Az ajánlott feladatlapos megoldás előnyei

Az elmondottakhoz a következő megállapításokat tehetjük: Tervezetünkben *új megoldást jelent a tényanyagnak és az azzal kapcsolatos clemző kérdéseknek feladatlapon való nyújtása*. Tehát egy olyan *újszerű feladatlap* változatot ismertünk meg, amely az *új anyag feldolgozásához adott intenzív logikai munkát igénylő indukciós alapot* (olyat, amelyből a tények mellett a tények összefüggései is a tanulók öntevékeny gondolkodása útján felismerhetőkké váltak).

Ellenvetésül felhozhatnánk: miért jobb ez, mint a már ismert és széles körben alkalmazott hagyományos módszer, amikor is a tanár szemel-

vény felolvasásával vagy színes képzeletindító elbeszélésével teremti meg a lényeg kiemelésének feltételét, nevelési és képzési lehetőségek érvényesítését? — Pótolja-e a feladatlappal való foglalkozás azt az emocionális hatást, amit a tanár előszava nyújt?

Az ellenvetésre meggyőződéssel válaszolhatjuk: a szemelvény felolvasásánál ez az eljárás feltétlenül értékeesebb. A szemelvény bemutatása során ugyanis — bár a tanár mindent elkövet a tanulók figyelmének biztosításáért — mégis könnyen előfordulhat, hogy ez a tanulók egy részénél nem jár sikerrel. A feladatlap szövegének elolvasását azonban egyetlen tanuló sem mellőzheti. Továbbá: amennyiben hagyományos módon adja a tanár az indukciós anyagot (azaz: megfigyelő szempontokat ad, felolvassa a szemléltető szöveget) — az utána feltett elemző kérdésekre a választ majdnem minden esetben a gyors gondolkozású, éles eszű, ún. „szemfüles” tanulóktól kapja meg. Tehát a látszólagos aktivitás mellett is, a tanulók többsége — lassúbb gondolkozása miatt — passzív marad. Ezt a hiányosságot a feladatlap alkalmazásával azzal, hogy *az osztály minden tanulóját önálló gondolkodásra serkentjük* és ennek feltételét is biztosítjuk, a minimálisra csökkenthetjük. Nagyobb sikerrel, idővesztés nélkül is szerepeltethetjük a passzivitásra hajlamos tanulókat.

Mivel a feladatlap önálló tevékenységet, elemző munkát, gondolkozást, állásfoglalást igényel, nagyban fokozza a tanulók képességeinek kibontakoztatását.

Arra a kérdésünkre pedig, hogy pótolja-e ez a módszeres eljárás a tanári elbeszélést, csak igennel válaszolhatunk. A feladatlapunkon közölt eleven, színes, képzeletindító anyagunkhoz hasonló értékű szóbeli szemléletnyújtásra csak kiváló elbeszélőképeséggel rendelkező tanárok vállalkozhatnak.

Dolgozatunkban — mint látható — a hagyományos óra keretébe ágyaztuk be az újat: az indukciós anyagnak feladatlapon történő nyújtását. Ezzel is kifejezésre akartuk juttatni azt, hogy ez az újszerű feladatlap nem „csodaszer”, amely egycsapásra megoldja problémáinkat. Önmagában semmiesetre sem. Feltétlenül szükség van a tények ismertetésén kívül azok elemzésére, általánosításokra, rendszerezésre és a megszerzett ismeretek megszilárdítására is. Ezeknek a didaktikai feladatoknak szem előtt tartásával *az itt ismertett óra menetétől természetesen el lehet térni*. A célok és a feladatok gondos figyelembevételével elképzelhető többféle jó megoldás is. Pl.: olyan is, hogy a tanár a feladatlap szövegének elemzésekor nem ragaszkodik mereven az ismertett három kérdéshez, hanem több teret enged a tanulók önállóságának. Lehetőséget adva arra, hogy a tanulók is tegyenek fel kérdéseket. S ha úgy látja, hogy az elemzés során már eljutottak a leglényegesebb általánosításokhoz, elhagyhatja a külön részösszefoglalást, sőt a vázlatírást is.

Azt is hangsúlyozni kívánjuk, hogy akkor, amikor mi a feladatlapok szélesebb körű alkalmazását propagáljuk, ez semmiképp sem jelenti jól bevált, hagyományos módszereink elvetését. *Módszereinket nem szegényíteni, hanem gazdagítani kell!* De okvetlenül fel kell számolnunk a még ma is széltében-hosszában alkalmazott csekély értékű tanári prele-

gálást. *Feltétlenül szükség van* az aktivitást eddigieknél jobban igénylő, képességeik kibontakozását fokozottabban biztosító, tantervünk célkitűzéseit teljesebben megvalósító *új, módszeres eljárásokra*. Ilyen új módszeres eljárás lehetne a feladatlapoknak szélesebb körű alkalmazása az új ismeretek közlésében és feldolgozásában. Természetesen csak ott és akkor, ahol és amikor a megtanítandó anyag belső sajátossága ezt lehetővé teszi.

Tudjuk, a feladatlapok alkalmas szövegeinek kiválasztása, megkonstruálása, sokszorosítása tanárainktól komoly és fáradságos többletmunkát igényel. Széles körű, kollektív gyűjtő- és alkotó munkával ezt a valóban meglevő nehézséget legyőzhetnénk, s idővel elkészülhetne az a régóta igényelt történelmi munkafüzet is, amely — többek között — a megfelelő tanítási egységekhez az indukciós szemléleti anyagot is feladatlapos formában tartalmazhatná.

Meggyőződésünk: a jól szerkesztett feladatlapokkal nemcsak az ismeretek ellenőrzésében, hanem az új anyag feldolgozásában is oktató-, nevelő-képző munkánk eredményességét lényegesen fokozhatnánk.

*

A feladatlap indukációs anyagát Kardos László: Buda; Nagy Antal c. elbeszélése (Történelmi olvasmányok az V. osztály számára, Bp., 1947.) és az Erdélyi parasztfelkelés c. forrásszemelvény (Történelmi olvasókönyv II. Forrásszemelvények, Bp., 1966.) alapján állítottuk össze.

